

การเปลี่ยนความหมายของ การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์¹

สมิทธิ์ ถนอมสาสนะ

นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การสังคายนาพระไตรปิฎกได้เคยเกิดขึ้นในบริเวณประเทศไทยปัจจุบันอยู่ 2 ครั้ง คือ การสังคายนาครั้งที่ 8 (พ.ศ.2020) ในแผ่นดินพระเจ้าติโลกราช แห่งล้านนา และการสังคายนาครั้งที่ 9 (พ.ศ.2331) ในแผ่นดินพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หรือรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งใน มุมมองทางพุทธศาสนาอาจกล่าวได้ว่า การสังคายนาเป็นเหตุการณ์อัน ยิ่งใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจและบารมีของผู้ปกครอง

¹ บทความชิ้นนี้ได้ปรับปรุงจากรายงานของผู้เขียนในขณะศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิตเมื่อ พ.ศ. 2544 ในวิชา HS 370 ประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะ ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีผู้สอน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อดิสร หมวกพิมาย

อย่างไรก็ตาม การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ที่ดูจะมีความสำคัญใน
เอกสารของรัตนโกสินทร์นั้นกลับมิได้รับความสำคัญมากนักในตำนานทาง
ศาสนาของล้านนา โดยตำนานทางศาสนาเล่มสำคัญอย่างชินกาลมาลีปกรณ์
มองว่าเป็นแค่การชำระอักษรเท่านั้น บทความนี้ได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์
ดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนความหมายของการสังคายนาพระ
ไตรปิฎกที่สัมพันธ์กับมุมมองทางศาสนาของชนชั้นนำในสมัยรัตนโกสินทร์

Alteration of Meaning of 8th Tipitaka 's Sangayana in the Reign of King Rama I, Rattanakosin Period.

Samiddhi Thanomsasana

Ph.D. Candidate, Department of History, Faculty of Arts,
Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.

ABSTRACT

In our present understanding, the Buddhist Councils or the Sangayana of Tipitaka (The councils set up for revising the Buddhist Scriptures of Tipitaka) has been held in Siam twice. The first one is the Eighth Sangayana (2020 B.E.), held during the era of King Tilokkaraj of the Lan Na Kingdom; while the second one is the Ninth Sangayana (2331 B.E.), held during the era of King Rama I of the Rattanakosin Kingdom. In Buddhist perspective, the Sangayana is deemed as a very important event because it is an event that signifies the power and virtues of the rulers who initiate it.

What is striking is why an account of such an important event in the eyes of Rattanakosin people, which they perceive as the Eighth Sangayana, is absent from its contemporary Lan Na's Buddhist Chronicles. Instead, it appears abundantly in the Chronicles and Buddhist Chronicles of the Rattanakosin period. Here, I take this incident as a starting point of analysis. I propose that the phenomenon reflects how the meaning of the Sangayana of Tipitaka has been changed according to the changing perspective on religion of the rulers of Rattanakosin the period.

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในหมู่คนไทยผู้มีความรู้ทางด้านศาสนาว่าการสังคายนาพระไตรปิฎกที่ผ่านมาในอดีตนั้นมีทั้งหมด 9 ครั้ง และเกิดขึ้นในแผ่นดินที่เป็น “รัฐ-ชาติ” ไทยปัจจุบัน 2 ครั้ง คือ การสังคายนาครั้งที่ 8 (พ.ศ.2020) ในแผ่นดินพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนา (ครองราชย์ พ.ศ. 1985 - 2030) และการสังคายนาครั้งที่ 9 (พ.ศ.2331) ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หรือรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ครองราชย์ พ.ศ. 2325 - 2352) ซึ่งนับเป็นเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเหตุการณ์หนึ่งของประวัติศาสตร์พุทธศาสนา

แน่นอนว่าการสังคายนาทั้ง 2 ครั้งเกิดขึ้นต่างกรรมต่างวาระและไม่มีสิ่งใดสัมพันธ์กันแม้แต่อย่างน้อยก็เสียจากว่าเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกเหมือนกันเท่านั้น อย่างไรก็ตาม บทความนี้ต้องการนำเสนอว่าการเกิดขึ้นของการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้ง 2 ครั้งดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันจนถึงระดับที่ว่าหากไม่มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 9 ก็จะไม่ปรากฏเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ความสัมพันธ์กันดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นในระดับของตัวเหตุการณ์ (การกระทำหนึ่งก่อให้เกิดอีกการกระทำหนึ่งในเชิงสาเหตุ - ผลลัพธ์) แต่เกิดขึ้นในระดับของโลกทัศน์ทางการเมืองที่สร้างมุมมองเกี่ยวกับการสังคายนาขึ้นมา ดังนั้น การทำความเข้าใจการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้ง 2 ครั้ง อาจเป็นตัวอย่างอันดีที่ทำให้เรามองเห็นถึงการสร้างองค์ความรู้บางประการที่มีได้ขึ้นอยู่กัตัวเหตุการณ์จริง แต่ขึ้นอยู่กับการสร้างความหมายและมนทัศน์ที่มีต่อตัวเหตุการณ์

การสังคายนาครั้งที่ 8 กับเอกสารของลัทธิ

ในอันดับแรกจะกล่าวถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสมัยพระเจ้าติโลกราชในโลกทัศน์ของชนชั้นนำของลัทธิเสียก่อน อาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่พุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในดินแดนลัทธิและชนชั้นนำของลัทธิต่างยอมรับนับถือเป็นศาสนาหลักของท้องถิ่นแล้ว พุทธศาสนาก็ได้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา โดยเฉพาะในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21 พุทธศาสนามีความเจริญถึงขั้นสูงสุด มีบทบาทอย่างสำคัญในการก่อเกิดวิและผลงานทางวรรณกรรมอย่างมากมาย (พรรณเพ็ญ 2540, 17) วรรณกรรมพุทธศาสนาเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะแสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของผู้รจนาท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงค่านิยม จริยธรรม ตลอดจนโลกทัศน์ของสังคมลัทธิในสมัยนั้นอีกด้วย โดยวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาของลัทธินั้นมีเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ต่างๆ เช่น มังคลัตถิยนิ โยชนาวิชัย วิสุทธิมรรคที่ปนี เป็นต้น หรือวรรณกรรมประเภทโลกศาสตร์ เช่น จักรวาทที่ปนี ตลอดจนวรรณกรรมประเภทตำนานที่บรรยายความเป็นไปของศาสนา เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง จามเทวีวงศ์ เป็นต้น

ในวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนี้ ตำนานประวัติศาสนาที่เป็นที่รู้จักกันดีและมักจะนิยมอ้างอิงมากที่สุด คือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระรัตนปัญญาเถระแต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2060 ตรงกับแผ่นดินพระเจ้าติโลกราช (พระเมืองแก้ว) (รัตนปัญญาเถระ 2510, 170 - 171) เชื่อกันในหมู่ผู้เชี่ยวชาญว่าให้รายละเอียดของเหตุการณ์ที่ถูกต้องแม่นยำที่สุด (ประเสริฐ

2540, 38) อาจกล่าวได้ว่า ตำนานดังกล่าวเป็นบทบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในแง่มุมมองของพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม น่าสนใจว่าในหนังสือตำนานที่ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ในทางศาสนาเล่มนี้กลับมิได้บันทึกเหตุการณ์ที่ว่าด้วยการ “สังคายนา” พระไตรปิฎกเอาไว้ โดยในการบรรยายถึงช่วงปี พ.ศ.2020 อันเป็นปีที่พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาพระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และพงศาวดารโยนกบันทึกว่ามีการ “สังคายนา” พระไตรปิฎกครั้งที่ 8 นั้น ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์กลับกล่าวไว้เพียงว่า “ต่อจากนั้นในปีกอก จุลศักราช 838 (พ.ศ.2020)² โปรดให้สร้างมหารัชมังคลาจารย์ในอารามนั้น” (รัตนปัญญาเถระ 2510, 128) กล่าวคือ ชินกาลมาลีปกรณ์บันทึกไว้เพียงว่าในปี พ.ศ.2020 พระเจ้าติโลกราชได้โปรดให้สร้างมหารัชมังคลาจารย์ขึ้น

เอกสารอีกชิ้นหนึ่งที่เล่าถึงการสังคายนาครั้งที่ 8 คือ สังคดียวงศ์ อันเป็นผลงานของสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (พ.ศ. 2536, 201 - 202) ในงานชิ้นดังกล่าวได้กล่าวถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ในแผ่นดินล้านนา โดยบอกว่าเกิดขึ้นในจุลศักราช 845 (พ.ศ.2027) (ต่างจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 7 ปี) อย่างไรก็ตาม ในช่วงปีดังกล่าวชินกาลมาลีปกรณ์ก็กล่าวเพียงว่า

“ต่อจากนั้นปีเถาะ จุลศักราช 845 (พ.ศ.2027) วันพุธ ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 8 จันทรเสวยสทิสฤกษ์ พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิพิลกราชาธิราช (คือ พระเจ้า

² ศักราชในชินกาลมาลีปกรณ์เป็นการนับศักราชตามแบบลังกา พุทธศักราชจะเร็วกว่าศักราชทางใต้ (อยุธยาและรัตนโกสินทร์) เป็นเวลา 1 ปี จุลศักราชต้องบวกด้วย 1182 จึงจะเท่ากับพุทธศักราช

ติโลกราช) ทรงมอบภาระให้สีหโคตเสนาบดีและอาณาจักรจาธิบตีมหาเสวย
อำมาตย์หล่อพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ ทองหนักประมาณสามสิบสาม
แสน ให้มีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปแบบลวปุระ หล่อที่วัดป่าตาลมหาวิหาร
ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ราชธานีเชียงใหม่ ครั้งหล่อเสร็จแล้วพระมหากษัตริย์
ทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุประมาณ 500 องค์กับพระพุทธรูปแก้วทอง
และเงินจากหอธาตุส่วนพระองค์มาบรรจุไว้ในพระเศียรพระพุทธรูปสัมฤทธิ์
องค์ใหญ่ ได้ยินว่าครั้งนั้นพระมหาเถรในอารามนั้นชื่อ ธรรมทินนะ ได้เป็น
เจ้าคณะและเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย ฝ่ายพระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิพิลกราช
ครองราชสมบัติได้ 45 ปี สวรรคตในปีมะแมและพระองค์มีพระชนมพรรษา
ได้ 78 ปี” (รัตนปัญญาเถระ 2510, 133 - 134)

จะเห็นได้ว่าข้อความดังกล่าวเป็นเรื่องของการหล่อพระพุทธรูปและการ
อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ในพระเศียรพระพุทธรูป ไม่ได้เกี่ยวข้อง
กับการสังคายนาพระไตรปิฎกแต่อย่างใด ถ้าเช่นนั้นความรู้ที่ว่ามีการสังคายนา
พระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลราชนั้นมาจากแหล่งใด ? ในเมื่อคัมภีร์ทาง
ศาสนาที่สำคัญที่สุดฉบับหนึ่งของล้านนาไม่ได้บันทึกถึงเหตุการณ์ที่ควรจะ
สำคัญนี้ไว้ ?

หากอ่านชินกาลมาลีปกรณ์ต่อไปจนถึงบทของพระเจ้าติลกปนัดดาธิราช
(พระเมืองแก้ว พระราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราช) จะพบข้อความหนึ่ง
ที่อาจอ้างอิงไปถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ได้ ข้อความดังกล่าว
เป็นการกล่าวถึงการฉลองหอไตรและเท่าความไปถึงเรื่องราวในสมัยพระเจ้า
ติโลราชว่า

“แล้วให้กล่าวคำสัตย์ปฎิญาณท่ามกลางพระรัตนตรัย แล้วให้ตม่น้ำพิพัฒน์สัตยา เมื่อครั้งเดิมพระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิพิลกราชาธิราช (พระราชปิเยกา) ทรงคัดเลือกมหาเถรผู้ทรงพระไตรปิฎก แล้วโปรดให้ชำระอักษรพระไตรปิฎก พระมหากษัตริย์พิลกปนัดดาธิราชทรงอบรมสมโภชหอไตรในวัดมหาโพธารามเป็นการใหญ่ เพื่อให้เป็นที่ไว้พระไตรปิฎกฉบับชำระแล้วครั้งพระเจ้าพิลกนั้น” (รัตนปัญญาเถระ 2510, 149) (เน้นโดยผู้เขียน)

ข้อความดังกล่าวใกล้เคียงกับในหนังสือชินกาลมาลินี (ชินกาลมาลีปกรณ์ฉบับแปลเป็นภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 1) ความว่า

“อยู่มาในกาลวันหนึ่ง (พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช) ทอดพระเนตรเห็นหอพระมณเฑียรธรรมในมหาโพธารามนั้นคร่ำคร่า จึงมาทรงพระดำริห์ว่า หอไตรนี้สมเด็จพระไอยกาธิราชแห่งเราสร้างไว้ พระไตรปิฎกในหอไตรนี้เล่าสมเด็จพระไอยกาธิราชแห่งเราเป็นสาสนูปถัมภกนิมนต์พระมหาเถรทั้งหลายอันทรงพระไตรปิฎกให้ชำระเป็นอันดี บัดนี้หอไตรเก่าคร่ำคร่าลงแล้วควรอาตมาจะปฏิสังขรณ์ไว้” (ชินกาลมาลินี, ร.ศ.127, 231 - 232) (เน้นโดยผู้เขียน)

หลังจากนั้นชินกาลมาลินีก็กล่าวถึงการสมโภชหอไตรและการสำแดงพระไตรปิฎกตั้งแต่ขึ้น 8 ค่ำ เดือนอ้ายจนถึงวันเพ็ญเดือนเดียวกัน

ส่วนเอกสารทางศาสนาอื่นๆ เช่น ตำนานมูลศาสนา ตำนานมูลศาสนาฉบับวัดป่าแดง ตำนานวัดป่าแดง สิ่งทนต์กุมาร ตำนานมูลศาสนาฝ่ายวัดสวนดอก ตำนานมูลศาสนาฝ่ายวัดยางควง หรือเอกสารทางฝ่ายเมืองอย่างพื้นเมืองเชียงใหม่ สิบห้าราชวงศ์ พื้นเมืองน่าน เป็นต้น ก็ไม่มีการกล่าวถึง

การสังคายนาครั้งนี้ (ไม่แม้แต่จะกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า “การชำระอักษรพระไตรปิฎก” ดังกล่าว) ทั้งๆ ที่หากนับตามศักราชแล้ว เอกสารเหล่านี้แต่งขึ้นหลังสมัยพระเจ้าติโลกราชทั้งสิ้น และมีไม่น้อยที่ยกย่องพระเจ้าติโลกราชเป็นพิเศษ³ จึงอาจกล่าวได้ว่าเท่าที่ผู้เขียนพบมีเพียงชินกาลมาลีปกรณ์เท่านั้นที่กล่าวถึงการกระทำที่ใกล้เคียงกับการสังคายนาอย่าง “การชำระอักษรพระไตรปิฎก”

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือ การกล่าวถึง “การชำระอักษรพระไตรปิฎก” ในชินกาลมาลีปกรณ์นั้น ได้ถูกเอ่ยขึ้นในฐานะของบริบทเสริมเพื่ออธิบายสาเหตุของการสมโภชหอไตรในปี 2060 เท่านั้น ไม่มีรายละเอียดหรือกระทั่งวันเดือนปีของการ “ชำระอักษร” ครั้นนี้ ทั้งที่พระรัตนปัญญาผู้แต่งเป็นพระในนิกายวัดป่าแดงซึ่งเป็นนิกายที่พระเจ้าติโลกราชเป็นองค์อุปถัมภ์ที่สำคัญ อีกทั้งหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ก็ได้แสดงให้เห็นถึงการเคารพยกย่องพระเจ้าติโลกราชเป็นอย่างสูง หากพระเจ้าติโลกราชทรงประกอบพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่อย่างใดอย่างหนึ่งชินกาลมาลีปกรณ์คงไม่หลีกเลี่ยงที่จะให้พื้นที่บางส่วนแก่เหตุการณ์นั้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า “การชำระอักษรพระไตรปิฎก” ในสมัยพระเจ้าติโลกราชอาจจะไม่ได้มีความสำคัญในสายตาของภิกษุล้านนาสักเท่าไรนัก (อย่างน้อยก็ในสายตาของภิกษุผู้แต่งคัมภีร์ศาสนาต่างๆ) หรืออาจกล่าวได้ว่าหากไม่มีการสมโภชหอไตรในปี พ.ศ.2060 “การชำระอักษร” ในสมัยพระเจ้าติโลกราชก็คงไม่ได้รับการบันทึกถึง

³ เช่นในหนังสือพื้นเมืองเชียงใหม่ได้ยกย่องพระเจ้าติโลกราชเป็น “พระเป็นเจ้า” ขณะที่กษัตริย์ล้านนาองค์อื่นเป็นแค่ “พญา” หรือ “เจ้าพญา”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตำนานของฝั่งล้านนานั้นไม่ได้กล่าวถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 แม้แต่น้อย (แม้จะนับ “การชำระอักษรพระไตรปิฎก” ในสมัยพระเจ้าติโลกราชรวมไปด้วยก็ตาม) ถ้าเช่นนั้นทำไม “การชำระอักษร” ที่พระภิกษุล้านนาไม่ได้ให้ความสำคัญถึงกลายมาเป็น “การสังคายนาพระไตรปิฎก” ที่ยิ่งใหญ่ได้ และความรู้ดังกล่าวได้เกิดขึ้นในบริบทใดเป็นส่วนที่จะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

การสังคายนาพระไตรปิฎกทั้ง 9 ครั้ง

ก่อนจะกล่าวถึงการเกิดขึ้นของ “ความรู้” เกี่ยวกับการสังคายนาพระไตรปิฎก สมัยพระเจ้าติโลกราช หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่าการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ต่อไปนั้น ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะสรุปถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้ง 9 ครั้งตามความเข้าใจของภิกษุในตอนต้นรัตนโกสินทร์อย่างสมเด็จพระพนรัตน์ และจะสรุปถึงความเหมือนหรือความต่างของการเล่าเรื่องเกี่ยวกับการสังคายนาครั้งต่างๆ ต่อไปในรูปแบบของตาราง ดังนี้⁴

⁴ ข้อมูลดังกล่าวผู้เขียนสรุปจากสังคดียวงค์ซึ่งเป็นงานวรรณกรรมศาสนาฉบับแรกที่กำลังกล่าวถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกครบทั้ง 9 ครั้ง

ครั้งที่	มูลเหตุ	สถานที่	องค์อุปถัมภ์	การจัดการ	ระยะเวลา
2	พระยสสะกาทิณฑกบฏได้ประกรถึงข้อปฏิบัติย่อหย่อน 10 ประการของพวกพระภิกษุวัชชีบุตร เช่นถือว่าเก็บเกลือไว้ในแขน (เขาสัตว์) เพื่อเอาไว้นั้นได้ ตะวันดาเกินเที่ยงไปแล้ว 2 นิ้วฉันอาหารได้ รับเงินทองไว้ใช้ได้ เป็นต้น พระยสสะกาทิณฑกบฏเห็นว่า ข้อปฏิบัติย่อหย่อนดังกล่าวนี้ขัดกับพระวินัยพุทธบัญญัติ จึงได้ชักชวนพระเถระผู้ใหญ่ประชุมพิจารณาวินิจฉัยทำการสั่งคายนามพระธรรมวินัยเพื่อความเป็นมงคลพระพุทธานุสาเลิ่ไป	วาลิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ชมพูทวีป	พระเจ้ากาลาโศกราช	พระมหาเถระชื่อยสสะกาทิณฑกบฏเป็นผู้ชักถาม พระเถระวินัย พระสัพพกา มีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถาม มีพระอรหันต์เข้าประชุม เป็นสังคีติการสงฆ์จำนวน 700 รูป	8 เดือน จึงสำเร็จ
3	พวกเดียรถีย์หรือพวกนักบวชในศาสนาอื่นมาปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยเห็นแก่ลาภสักการะ และเพื่อบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ได้แสดงสิทธิและ ความเป็นของตนว่า “เป็นพระพุทธรักษา เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชให้มีการสอบสวน สละสลึง กำจัดพวกเดียรถีย์ปลอมบวชประมาณ 60,000 รูป แล้วให้สละสมณเพศออกจากพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ	อโศการาม กรุงปาตลีบุตร ชมพูทวีป	พระเจ้าอโศกมหาราช	พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นประธาน พระอรหันต์ เข้าประชุมเป็นสังคีติการ สงฆ์จำนวน 1,000 รูป	9 เดือน จึงสำเร็จ

ครั้งที่	ผู้แทน	สถานที่	องค์อุปถัมภ์	การจัดการ	ระยะเวลา
4	พระมหินทระประสงค์ให้พระพุทธรูปมาให้ได้ที่ยรักมากนั้นคงในลังกาทวีปเป็นการวางรากฐานให้พระสงฆ์ชาวลังกาต้องจำพระพุทธรูปตามระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมในเวลานั้น	อุปัราคม เมืองอนุราธปุระ ในลังกาทวีป	พระเจ้าทรวาทินปิไต่สละ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป	พระมหินทระเป็นประธาน พระอริยฐานเถระเป็นผู้สวด บทพจนหรือตอบข้อซักถาม ด้านพระวินัย มีพระเถระ รูปอื่นๆ สวดบทพจน พระธรรม มีพระอรหันต์ เข้าประชุมเป็นจำนวน 38 รูป พระเถระผู้จดจำ พระไตรปิฎกอีกจำนวน 962 รูป	10 เดือน จึงสำเร็จ
5	ทางการคณะสงฆ์ชาวลังกาและทางราชการบ้านเมืองเห็นว่า พระธรรมวินัยหรือพระพุทธรูปนั้นที่ได้ส่งขายมาไว้ไม่มีค่าสำคัญมาก นับเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา หากจะพื้ทิ้งรักษารักรักรณวินัยให้ดำรงอยู่สืบไปด้วยวิธีการท่องจำดังที่เคยถือปฏิบัติกันมาก็อาจมีข้อผิดพลาดได้บ้าง เพราะความจำของผู้เขียนเสื่อมถอยลง ในการส่งขายนั้นคงได้ตกลงจารึกพระธรรมวินัยหรือพระพุทธรูปเป็นภาษาคนลงในใบลาน พร้อมทั้งคำอธิบายพระไตรปิฎกที่เรียกว่า อรรถกถา ซึ่งเดิมเป็นภาษาคน นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจารึกพระธรรมวินัยเป็นภาษาเป็นลายลักษณ์อักษร พระไตรปิฎกกลายเป็นอักษรจึงมีขึ้นเป็นฉบับแรกในพระพุทธศาสนา	อาโลกเลนสถาน ณ มตเลขนบท ในลังกาทวีป	พระเจ้าวิภูคามคณาภิเษย	พระรักกัษิตมหาเถระเป็น ประธานและเป็นผู้ซักถาม พระวินัย พระติสสเถระเป็น ผู้ตอบข้อซักถาม มีพระสงฆ์ ผู้เป็นองค์พระอรหันต์ และ พระสงฆ์ไปชุมนุมเข้าประชุม เป็นสังคีติการสงฆ์ จำนวนกว่า 1,000 รูป	1 ปี จึงสำเร็จ

ครั้งที่	มุลเหตุ	สถานที่	องค์ผู้เฒ่า	การจัดกร	ระยะเวลา
6	พระพุทธรูปโลหะ (หรือที่ไทยเรานิยมเรียกว่า พระพุทธรูปสำริด) เป็นพระมหา พระพุทธรูปปางสมาธิและภาษาบาลี เห็นว่าคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตร ปิฎกนั้นมีความสมบูรณ์ บริบูรณ์ เป็นภาษาสิงห์อยู่ในลังกาทวิป ท่านจึงเดินทาง ไปลังกาทวิปขอความอนุเคราะห์จากพระเจ้ามณฑลเพื่อแปลและเรียบเรียงคัมภีร์ อรรถกถาจากภาษาบาลีให้เป็นภาษาบาลี เพื่อจะได้เป็นต้นดึกภาษา (ภาษาที่มี แบบแผน) สอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและจะได้เป็นประโยชน์กว้างขวาง ต่อไป	โลหปราสาท เมือง อนุราช ปุระ ในลังกาทวิป	พระเจ้ามณฑล	พระพุทธรูปโลหะเป็น ประธาน มีการแปล และ เรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถา จากภาษาบาลีเป็นภาษา บาลี อักษรบาลี	1 ปี จึงสำเร็จ
7	ทางการคณะสงฆ์มีพระมหาสังฆนายกเป็นประธานและทางราชการบ้านเมือง อันมีพระเจ้ามณฑลเป็นประธานเห็นกันว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าบาลี นั้นเป็นภาษาบาลี อักษรบาลี คัมภีร์อรรถกถาซึ่งเรียกว่า อรรถกถา ก็ได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาบาลีอันเป็นต้นดึกภาษาสอดคล้องกับคัมภีร์ พระไตรปิฎกแล้ว ส่วนคัมภีร์อรรถกถาซึ่งเรียกว่า ฎีกา และคัมภีร์อธิบาย ฎีกาซึ่งเรียกว่า อนุฎีกา ยังไม่ได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาบาลี ยังเป็นภาษา สิงห์บ้าง เป็นภาษาบาลีบ้างปนกับภาษาบาลีบ้าง ควรจะได้แปลและเรียบเรียง เป็นภาษาบาลีให้หมดสิ้น จึงได้ดำเนินการแปลและเรียบเรียงคัมภีร์ดังกล่าวเป็น ภาษาบาลี เป็นต้นดึกภาษา (ภาษาที่มีแบบแผน) เช่นเดียวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา	ลังกาทวิป (เข้าใจว่าที่ โลหปราสาท เมือง อนุราชปุระ)	พระเจ้ามณฑล	พระมหาสังฆนายกเป็น ประธาน พร้อมด้วยการ สงฆ์ (กรรมการเฉพาะกิจ สงฆ์) จำนวนกว่า 1,000 รูป	1 ปี จึงสำเร็จ

ครั้งที่	เขต	สถานที่	องค์อุปถัมภ์	การจัดการ	ระยะเวลา
8	พระเจ้าดิโลกราชได้เสนาบดีมาตามหาคนมาช่วยพระองค์ ด้วยทองสำริดองค์ใหญ่ในพุทธศักราช 2026 และในคราวเดียวกันนั้น พระองค์ ยังได้อารามพระภิกษุสงฆ์หลายร้อยรูปให้กระษัตริย์พระไตรปิฎกในวัดมหา โพธาราม (วัดเจ็ดยอด) 1 ปีจึงเสร็จ	วัดมหาโพธาราม ณ เมือง นพิตกร คือ เมืองเชียงใหม่	พระเจ้าดิโลกราช หรือ พระเจ้าศิริธรรมจักรวรรดิ ดิโลกราช	พระธรรมทิมมมาเสนาบดี ประธาน พร้อมด้วยการ กสงฆ์	1 ปี จึงสำเร็จ
9	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหา สุรสิงหนาท ทรงทราบว่าพระไตรปิฎก คือ พระพุทธวจนะทั้งหลายมีอักษร อันวิลาสสืบทอดแล้ว ก็มีพระทัยหวั่นไหวด้วยใจรักพระศาสนาอย่างยิ่ง พุทธศักราช 2331 แล้วปีวอก จึงทรงหารือเหตุการณ์นั้นด้วยพระราชาคณะ... ให้ทำพระพุทธรูปพระวินัยที่มีอักษรปริธิต่างๆ...แต่ให้เขียน แก่ที่โบราณเขียนไว้ด้วยความประมาท ให้ทำเสียให้ตามสติกำลังด้วย	วัดพระศรีสรรเพชญ์ ปัจจุบันคือ วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์	พระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้าจุฬาโลก	สมเด็จพระสังฆราชเป็น ประธาน มีพระสงฆ์เจ้า ประชุมเป็นสังฆการีสงฆ์ จำนวน 218 รูป และมี ราชบัณฑิตเป็นผู้ช่วยเหลือ จำนวน 32 คน	5 เดือนจึงสำเร็จ

จากเนื้อหาในตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้ง 9 ครั้งที่ผ่านมาแม้จะเกิดต่างวาระต่างสมัย แต่มีการกระทำทั้งสิ้นเพียง 5 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 มีความขัดแย้ง การถกเถียง ซึ่งจะนำไปสู่การสังคายนาพระธรรมคำสอนให้เป็นแบบเดียวกันเพื่อให้ศาสนาบริสุทธิ์ที่สุด (ครั้งที่ 1 - 3)

แบบที่ 2 การเผยแพร่พระไตรปิฎกเข้าสู่ลังกา (ครั้งที่ 4)

แบบที่ 3 มีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร (ครั้งที่ 5)

แบบที่ 4 แปลและเรียบเรียงเป็นอีกภาษาหนึ่ง (ครั้งที่ 6 - 7)

แบบที่ 5 เวลาผ่านมานานพระไตรปิฎกมีส่วนที่วิปลาสจึงต้องชำระ ตรวจสอบแก้ไขส่วนที่วิปลาสให้บริบูรณ์เพื่อยกยอพระศาสนา (ครั้งที่ 8 - 9)

ดังนั้น การสังคายนาพระไตรปิฎกจึงมิได้มีความหมายที่แน่ชัดตั้งแต่แรก แต่แปรผันไปตามโลกทัศน์ของพระภิกษุ (หรือชนชั้นนำ) ในแต่ละยุคสมัย ด้วยเหตุที่โลกทัศน์ต่างกันนั่นเองทำให้คัมภีร์ทางศาสนาต่างๆ มองเหตุการณ์สังคายนาพระไตรปิฎกไม่เหมือนกัน และมีการนับจำนวนครั้งของการสังคายนาที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 1 - 3 และ 5
2. ตำนานมูลศาสนา กล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 1 - 3
3. สัทธัมมสังคัททะ กล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 1 - 4

4. จุฬสัทธัมมสังคหะ เหมือนสัทธัมมสังคหะ
5. ญาโณทยปกรณ์ กล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 1 - 5
6. สังคีตียวงศ์ กล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 1 - 9

(ตัวเลขจำนวนครั้งใช้ตามสังคีตียวงศ์)

ชินกาลมาลีปกรณ์แต่งในแผ่นดินล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ตำนานมูลศาสนานี้ไม่ทราบเวลาแต่งแน่ชัดแต่น่าจะแต่งก่อนชินกาลมาลีปกรณ์ (พุทธญาณและพุทธพุกาม 2530, 4) ส่วนสัทธัมมสังคหะเชื่อว่าน่าจะเป็นพระภิกษุชาวอยุธยาแต่งในพุทธศตวรรษที่ 20 ในสมัยของพระบรมราชาที่ 1 หรือขุนหลวงพระจั่ว (สุภาพรณ 2533, 226) ส่วนจุฬสัทธัมมสังคหะเป็นการย่อคัมภีร์สัทธัมมสังคหะให้มีเนื้อหาสั้นลงและอ่านง่ายขึ้น น่าจะแต่งในราวๆ พุทธศตวรรษที่ 21 (สุภาพรณ 2533, 241 - 242) ในขณะที่ญาโณทยปกรณ์เป็นพระภิกษุชาวอยุธยาแต่งในพุทธศตวรรษที่ 22 (สุภาพรณ 2533, 516) และสังคีตียวงศ์เป็นผลงานของพระภิกษุรัตนโกสินทร์ ในต้นพุทธศตวรรษที่ 24 โดยในจำนวนนี้สังคีตียวงศ์เป็นฉบับที่มีจำนวนครั้งในการสังคายนามากที่สุด

จะเห็นได้ว่าชินกาลมาลีปกรณ์และตำนานมูลศาสนาของล้านนابันทักไว้ด้วยกันว่ามีการสังคายนาครั้งที่ 1 - 3 เกิดขึ้น ในชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงการสังคายนาครั้งที่ 5 ของสังคีตียวงศ์ (เรื่องกาลพระไตรปิฎกขึ้นสู่ไบลาน) ในฐานะของการสังคายนาครั้งที่ 4 (รัตนปัญญาเถระ 2510,

76) ซึ่งไม่มีในตำนานมูลศาสนา ส่วนการสังคายนาครั้งที่ 4 และ 6 ของสังคดียวงค์นั้นชินกาลมาลีปกรณ์ได้บันทึกในฐานะเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา แต่ไม่ใช่เรื่องของ การ “สังคายนา” คือ เรื่องพระมหินทรเถระมาลังกาทวีป (รัตนปัญญาเถระ 2510, 60) และเรื่องพระพุทโธมาจารย์ไปลังกาทวีป (รัตนปัญญาเถระ 2510, 89) จะเห็นได้ว่าขณะที่ตำนานมูลศาสนา นับเพียงการกระทำแบบที่ 1 เป็นการสังคายนา ชินกาลมาลีปกรณ์ได้นับแบบที่ 3 เพิ่มขึ้นมาด้วย ส่วนเหตุการณ์แบบอื่นๆ นั้นไม่นับเป็นการสังคายนา

สำหรับสัทธัมมสังคหะกล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 1 - 4 คัมภีร์เล่มนี้แต่งก่อนชินกาลมาลีปกรณ์ประมาณร้อยกว่าปี (และอาจจะใกล้เคียงกับมูลศาสนา) โดยพระธรรมกิตติเถระ พระภิกษุชาวอยุธยาซึ่งได้ไปลังกา (สุภาพรรณ 2533, 231) ในขณะที่ญาโณทโยปกรณ์ซึ่งแต่งภายหลัง (พุทธศตวรรษที่ 22) กล่าวถึงการสังคายนาว่ามี 5 ครั้ง แต่ที่เหมือนกัน คือ ทั้งสองฉบับกล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 6 และ 7 (ของสังคดียวงค์) เพียงในฐานะของเหตุการณ์ทางศาสนาเช่นกัน (ญาโณทโยปกรณ์ 2534, 83, 87, 91 - 92) แสดงให้เห็นว่าสัทธัมมสังคหะที่แต่งในพุทธศตวรรษที่ 20 มองว่าการกระทำแบบที่ 1 และ 2 เป็นการสังคายนา ขณะที่ญาโณทโยปกรณ์ที่แต่งในอยุธยาพุทธศตวรรษที่ 22 มองว่าการจารคำสอนลงในใบลาน (แบบที่ 3) ก็นับเป็นการสังคายนาเช่นกัน แต่ยังไม่เน้นการแปลและการชำระอักษรพระไตรปิฎก (ครั้งที่ 6 - 8) เป็นการสังคายนา จนกระทั่งถึงสังคดียวงค์ที่แสดงให้เห็นถึงความหมายที่กว้างที่สุดของคำว่า “สังคายนา” และนับการกระทำที่คัมภีร์เล่มอื่นถือว่าเป็นแค่ “เหตุการณ์” เข้าเป็นการสังคายนาด้วยทั้งหมด เพื่อมองให้ง่ายเข้าอาจสามารถทำเป็นตารางได้ ดังนี้

ชื่อคนกรั	พุทธศตวรรษที่แต่ง	ภูมิปัญญาของผู้แต่ง	การสังคายนาที่ปรากฏ (ครั้งที่)	การกระทำแบบที่มองว่า เป็นการสังคายนา	หมายเหตุ
ตำนานมูลศาสนา	น่าจะก่อนต้นกาลา	ล้านนา	1 - 3	แบบที่ 1	
สัทธัมมสังคหะ	20	อยุธยา	1 - 4	แบบที่ 1, 2	
จินกาลมกลีปกรณ์	21	ล้านนา	1 - 3 , 5	แบบที่ 1, 3	
จุฬาสัทธัมมสังคหะ	20	อยุธยา	1 - 2	แบบที่ 1, 2	เป็นต้นมรืรที่แต่งอยู่เรื่องของ สัทธัมมสังคหะ
ญานโทยปกรณ์	22	อยุธยา	1 - 5	แบบที่ 1, 3	
สังคีตยวงส์	24	อยุธยา - รัตนโกสินทร์	1 - 9	ทั้ง 5 แบบ	

แม้จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างแต่จะเห็นได้ว่า พระภิกษุชาวล้านนาและอยุธยาไม่นับการแปลพระไตรปิฎกของลังกาและการชำระอักษรพระไตรปิฎกของพระเจ้าติโลกราชเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎก การสังคายนาครั้งที่ 6 - 8 จึงเพิ่งจะมาปรากฏขึ้นในช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 9 ในปี พ.ศ. 2331 เสร็จสิ้นลง ดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

เอกสารรัตนโกสินทร์

กับการ “สังคายนา” พระไตรปิฎกครั้งที่ 8

แม้กระทั่งในการสังคายนาพระไตรปิฎก พ.ศ.2331 (ซึ่งต่อมาจะถูกนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 9) ก็ดูเหมือนว่าการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของล้านนาจะยังไม่ได้รับการกล่าวถึง (รวมถึงครั้งที่ 6 และ 7 ด้วย แต่เนื่องจากข้อจำกัดด้านเอกสารจึงไม่ขอวิเคราะห์ถึงการสังคายนาครั้งที่ 6 และ 7 ของลังกาโดยละเอียด ณ ที่นี้) ดังเช่นประกาศเทวดาในการสังคายนา พ.ศ. 2331 ผู้อ่าน คือ สมเด็จพระพนรัตน์ ผู้แต่งสังคิตยวงศ์ในอีก 1 ปีต่อมา (ในขณะนั้นยังดำรงตำแหน่งพระพิมลธรรม) ได้กล่าวถึงการสังคายนาเพียงครั้งที่ 1 - 5 (เหมือนกับญาณอพยพกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22) โดยไม่มีครั้งที่ 8 แต่อย่างใด เหตุการณ์ในช่วงที่น่าจะมีการสังคายนาครั้งที่ 8 ในประกาศเทวดากลับกล่าวแต่เพียงว่า

“...ครั้นพระพุทธศักราชล่วงมาถึง 2,000 ปีเศษนั้น พระปรียัติสาสนาอันเปนมูล
ปรณิบัติมีผลซึ่งพระโมคคัลลบุตรตติศเถระเจ้าให้พระเถรานุเถระเจ้าทั้งหลายไปตั้ง
สาสนาในปจันตชนบท แลพระไตรปิฎกอันพระพุทธโฆษาจารย์เจ้าไปแปลมา
แต่ลังกามาไว้ในชมพูทวีป พระเถรานุเถระในชมพูทวีปได้เล่าเรียนสร้างสืบต่อกันมา
แลท้าวพญา เศรษฐี คหบดี ศรัทธาสร้างไว้ในกรุงลัมภาทิฐิทั้งปวง คือ
เมืองไทย ลาว เขมร พม่า มอญ เปนอักษรพิรุณสำสมกันอยู่เปนอันมาก หา
ท้าวพญาสมณผู้ใดที่จะศรัทธาสามารถอาจชำระพระไตรปิฎกขึ้นไว้ให้บริบูรณ์
ดุจท่านแต่ก่อนนั้นมิได้มี...” (สมมติอมรพันธุ์ 2508, 302 - 303)

ข้อความที่ยกมานั้นกล่าวถึงการเผยแพร่ศาสนาพุทธและพระไตรปิฎกไม่ได้
กล่าวถึงการชำระอักษรหรือการสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลก
ราชแม้แต่น้อย อาจเป็นไปได้ว่าการชำระอักษรดังกล่าวอาจยังไม่เป็นที่รับ
รู้ในหมู่พระภิกษุรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือถึงแม้รับรู้ก็ไม่ใช่เหตุการณ์ที่ยิ่ง
ใหญ่และสำคัญอย่างใดนัก

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ในฐานะของ “การสังคายนา” ได้ปรากฏ
ครั้งแรกในหนังสือ “สังคีตยวงศ์” ของสมเด็จพระพนรัตน์ แต่งใน พ.ศ.2332
(1 ปีหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกสมัยรัชกาลที่ 1) เนื้อหาส่วนใหญ่ของ
สังคีตยวงศ์จะตรงกับชินกาลมาลีปกรณ์ โดยมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่าการที่สมเด็จพระ
พนรัตน์ได้นำเนื้อหาในชินกาลมาลีปกรณ์มาบรรจุไว้ในสังคีตยวงศ์เป็น
ส่วนใหญ่นั้นพิจารณาได้เป็นสองทาง คือ การแต่งสังคีตยวงศ์ต้องใช้เวลาเร่
รืออาจจะต้องแล้วเสร็จในเวลาที่กำหนด หรือมีขณะนั้นงานนิพนธ์ของบูรพาจารย์
แต่งได้ดีเลิศแล้วสมควรจะถือว่าเป็นแบบฉบับจึงคัดลอกมาไว้ (นิยะดา 2539,

81) โดยตั้งแต่ปริเฉทที่ 1 - ปริเฉทที่ 6 คัดข้อความมาจากชินกาลมาลีปกรณ์ เกือบทั้งหมด (สุภาพรณ 2529, 373)

สำหรับข้อความที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในจุลศักราช 845 (พ.ศ.2027) นั้น ส่วนใหญ่จะตรงกับในชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวคือ มีการหล่อพระพุทธรูปโดยใช้ทองหนักสามสิบสามแสน แต่มีข้อความที่เพิ่มเติมจากชินกาลมาลีปกรณ์ ดังนี้

“...ครานั้นพระเจ้าสิริธรรมจักรวรรดิติลกราชาธิราช ได้อาราธนาพระภิกษุ ทรงไตรปิฎกหลายร้อยรูปให้ชำระอักษรพระไตรปิฎกในมหาโพธารามปี 1 จึงสำเร็จ แล้วพระองค์ก็ได้ทรงบูชาพระธรรมวินัยและพระภิกษุสงฆ์ด้วย นานาสักการทั้งหลายแล้วก็ทำการฉลองสมโภช แลได้สร้างพระมณฑปใน มหาโพธารามเพื่อประดิษฐานปิฎกไตร การที่ชำระอักษรพระไตรปิฎกนั้นได้ ชี้อ่าเป็นการประดิษฐานพระศาสนา ทั้งเป็นการให้ฝูงชนแลเทวดาทั้งหลาย ได้สักการบูชา บังเกิดเป็นกุศลราศีแก่เทวดาแลมนุษย์ทั้งหลายทั่วไป ใน พระพุทธศาสนาเรียกชื่อว่า อัฐมมหาสังคหอักษรโสธน คือ คล้ายกับสังคหิตีที่ 8 ขอให้บัณฑิตทั้งหลายรู้ได้ด้วยประการดังนี้แล...” (พนรัตน์ 2536, 201 - 202)

การชำระอักษรพระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลกราชซึ่งไม่ได้รับความสำคัญ ไม่ระบุวันเดือนปีที่กระทำและแค่ถูกกล่าวถึงในฐานะ “สาเหตุ” ของการ สมโภชหอไตร พ.ศ.2060 ในชินกาลมาลีปกรณ์จึงได้รับการกล่าวถึงว่าเกิดขึ้นในช่วงการหล่อพระพุทธรูป พ.ศ.2027 และเพิ่มความสำคัญขึ้นในช่วงนี้ และยังยกให้ยิ่งใหญ่ขึ้นด้วยการใช้คำว่า “อัฐมมหาสังคหอักษรโสธน” หรือ การสังคายนาครั้งที่ 8 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การสังคายนาครั้งที่ 8 เพิ่งจะได้นับเป็นการ “สังคายนา” ก็ในช่วงหลังการสังคายนาครั้งที่ 9 นี้เอง

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์คติเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ของพุทธศาสนาได้ถูกเน้นให้เด่นชัดขึ้นจนอาจกล่าวได้ว่า ความคิดทางพุทธศาสนาได้เป็นอุดมการณ์หลักของรัฐในช่วงเวลาดังกล่าว กษัตริย์เปรียบเสมือนพระโพธิสัตว์ที่มีได้มีเพียงหน้าที่ทางโลกแต่มีหน้าที่จรโลงธรรมตามทรรศนะของพุทธศาสนา ทั้งการทํานุบํารุงศาสนาพุทธ การเน้นให้พสกนิกรพึงธรรมและรักษาศิล (ดูรายละเอียดใน สายชล 2546, โดยเฉพาะบทที่ 4) อุดมการณ์ทางพุทธศาสนาทำงานสอดคล้องกับอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้นำสูงสุดของพุทธจักร (มิใช่อาณาจักรแต่เพียงอย่างเดียว) ด้วยความที่พุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ทางการเมืองที่สำคัญนี้เอง ทำให้การสังคายนาพระไตรปิฎกใน พ.ศ.2331 นอกจากจะเป็นการรักษาความบริสุทธิ์ของพุทธวจนะแล้ว ยังมีส่วนเสริมอำนาจบารมีและความชอบธรรมของกษัตริย์ในฐานะธรรมิกราชซึ่งนอกจากจะฟื้นฟูศาสนาที่เสื่อมแล้ว ยังจะต้องนำพาราษฎรให้หลุดพ้นจากอวิชชาหรือความหลงอีกด้วย ดังเช่นที่สังคีตยวงค์อธิบายมูลเหตุหนึ่งของการสังคายนาพระไตรปิฎกที่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของพุทธวจนะต่อ “กุลบุตรทั้งหลายในพระพุทธศาสนา” ไว้ว่า

“...ควรเราทั้งหลายจะทำพระพุทธรูปให้เจริญ พระพุทธรูปเป็นของหาที่เปรียบมิได้ มีอักษรพิรุฑ ฉบับหายเสียแล้วก็จะไม่มีที่พึ่งแล ควรสังเวชกุลบุตรทั้งหลายในพระพุทธศาสนา เมื่อไม่รู้คุณแลโทษก็จะพากันมีดมีขวานความหลงเป็นต้น ภายหลังก็พากันเกิดโทษต่อไปในอนาคต...” (พนรัตน์ 2536, 360)

ใน “ประกาศพระราชปรารภให้ชำระพระราชกำหนดบทพระอาการ” สมัยรัชกาลที่ 1 ก็ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของการสังคายนาพระไตรปิฎกว่า

“...ฝ่ายพุทธจักรนั้น พระไตรปิฎกแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์อันสมเด็จพระพุทธิเจ้าทรงพระมหากรุณาประดิษฐานไว้ต่างพระองค์ ได้เป็นหลักโลกยสั่งสอนบรรพชิตบริษัทแลฆราวาศบิษัษย์ได้ปฏิบัติรู้ซึ่งทางศุคติภูมิแลทุกคติภูมิ ก็ได้อาราธนาประชุมเชิญพระราชาคณะทั้งปวง มีสมเด็จพระสังฆราช และพระธรรมอุดม พระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน ฝ่ายราชบัณฑิตยนั้นพญาธรรมปริชาเปนต้น ให้ทำสังคายนายชำระพระไตรปิฎกสอบไล่ด้วยยอรรฐกะถาฎีกาให้ถูกต้องตามพระพุทธบัญญัติ พระไตรปิฎกจึงค่อยถูกถ้วนผ่องใสขึ้นใด...ก็เปนพุทธการกธรรมกองการกุศลอันประเสริฐ...” (สายชล 2546, 233)

การสังคายนาพระไตรปิฎกจึงเป็นการกระทำที่ศักดิ์สิทธิ์และแสดงถึงอำนาจบารมีอย่างใหญ่หลวงในฐานะของพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่แห่งโลกพุทธศาสนา ดังที่ในสังคีตยวงศ์ถึงกับบรรยายบรรยากาศในช่วงการกระทำสังคายนาโดยอิงกับความ “อัศจรรย์” ว่า “...ครั้งนั้นก็บันดาลอัศจรรย์มีมิตมนอนธการเมฆคำรามกึกก้องลมพายุกัดต้องหนาวเย็นจัดเหลือที่จะเย็น” (พนรัตน์, 2536) การสังคายนาพระไตรปิฎกใน พ.ศ.2331 จึงเป็นการกระทำที่ก่อปรไปด้วยบุญบารมีอย่างสูงในสายตาของสมเด็จพระพนรัตน์ (และน่าจะรวมถึงชนชั้นนำในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย)

ดังนั้น ในขณะที่สมเด็จพระพนรัตน์ได้แต่งสังคีตยวงศ์ซึ่งใช้จินตจินตมาลีพรรณเป็นหลักฐานหลักนั้น มุมมองที่ซาบซึ้งต่อความยิ่งใหญ่ของการสังคายนาครั้ง พ.ศ. 2331 ในฐานะการฟื้นฟูพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ไม่วิปลาสคลาดเคลื่อน และเป็นประโยชน์ต่อลูกบุตรในพระพุทธศาสนาต่อไปนั้น เมื่อผนวก

กับอุดมการณ์ของกษัตริย์แบบพุทธที่ทั้งจรรโลงศาสนาและดูแลพสกนิกรให้อยู่ในศีลในธรรม อันเป็นอุดมการณ์ในยุคสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้มีผลต่อการทำความเข้าใจภาพในอดีตของตน⁵ จึงทำให้นับเอาการกระทำที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพระไตรปิฎกทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการแปลพระไตรปิฎกในแผ่นดินลังกาหรือการชำระอักษรในสมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งชินกาลมาลีปกรณ์และวรรณกรรมศาสนาที่มีมาก่อนหน้าไม่เคยนับเป็นการสังคายนาให้กลายเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกไปด้วย

สังคดียวงศ์จึงมองการสังคายนาครั้งที่ 6, 7 และ 8 ในฐานะของการ “สังคายนา” เพราะเป็นการกระทำที่ทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ยังไม่นับว่าหากการแปลและการชำระอักษรในอดีตมีถูกนับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกแล้ว การสังคายนาใน พ.ศ.2331 ก็อาจเป็นเพียงแค่การ “ชำระอักษร” อีกครั้งหนึ่งเท่านั้น การนับเหตุการณ์สังคายนาครั้งที่ 6 - 8 จึงเป็นการให้ความชอบธรรมแก่การสังคายนาครั้งที่ 9 ไปในตัว ซึ่งนอกจากจะเป็นการสืบอายุของศาสนาแล้ว ยังเป็นการยืนยันถึงบารมีในทางพุทธศาสนาของกษัตริย์อีกด้วย การสังคายนาจึงไม่ได้มีความหมายแค่การขจัดข้อขัดแย้ง (ครั้งที่ 1 - 3) การเผยแพร่ (ครั้งที่ 4) และการบันทึกคำพูดเป็นอักษร (ครั้งที่ 5) แต่ยังกินความถึงการแปลและการแก้ไขให้บริบูรณ์ ซึ่งเป็นมุมมองที่ต่างจากพระสงฆ์ในอดีตทั้งของล้านนาและอยุธยา

⁵ ต้องไม่ลืมว่าในประกาศเทวตาในการสังคายนาพระไตรปิฎก พ.ศ. 2331 และอ่านโดยสมเด็จพระพนรัตน์ (ขณะนั้นยังเป็นพระพิมลธรรม) ไม่มีการกล่าวถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 6 - 8 แต่อย่างใด ทว่าในสังคดียวงศ์ซึ่งแต่งใน 1 ปีต่อมากลับมีการสังคายนาครั้งที่ 6 - 8 จึงเป็นไปได้ว่า มุมมองดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นในช่วงที่สัมผัสถึงความยิ่งใหญ่แห่งการสังคายนาครั้งที่ พ.ศ. 2331 นี้เอง

ถึงตรงนี้จะเห็นได้ว่า การเกิดขึ้นของการสังคายนาครั้งที่ 8 (รวมถึงครั้งที่ 6 และ 7) นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับภาระทำในตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับการศึกษาและอุดมการณ์ทางการเมืองของบุคคลสมัย หลังจากนี้ความรู้ชุดดังกล่าวยังถูกย่ำในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ที่เล่าถึงความยิ่งใหญ่ของการสังคายนาครั้งที่ 9 ในฐานะของการกระทำที่ “ได้ชื่อว่านวมะสังคายนาaylorคำรพณ์เก้าครั้ง จะยังพระปริยัติศาสนาให้ถาวรวัฒนายืนยาวไปในอนาคตสมัยสันกาลช้านาน” (ทิพากรวงศ์ 2539, 118) โดยสร้างความสับสนเนื่องจากการสังคายนาทั้ง 8 ครั้งก่อนหน้า⁶ สำหรับการสังคายนาครั้งที่ 8 ในแผ่นดินล้านนาพระราชพงศาวดารทั้ง 2 ฉบับมีเนื้อความตรงกันว่า

“...ครั้นพระพุทธศาสนาล่วงมาได้ 2020 ปี จึงพระธรรมทินเถระเจ้าผู้เป็นมหาเถระอยู่ ณ เมืองนพลีนคร คือ เมืองเชียงใหม่ พิจารณาเห็นพระไตรปิฎกพิรุศมากทั้งพระบาลีอรรถกถาฎีกา จึงถวายพระพรแก่พระเจ้าศิริธรรมจักรวรรดิดิลกราชาธิราชผู้สวดยราชสมบัติ ณ เมืองเชียงใหม่ ว่าจะชำระพระปริยัติให้บริบูรณ์ บรมกษัตริย์จึงให้กระทำมณฑปในมหาโพธารามวิหารในพระนคร พระธรรมทินเถระจึงเลือกพระสงฆ์ซึ่งทรงพระไตรปิฎกมากกว่าร้อยประชุมกัน ในมณฑปนั้น กระทำชำระพระไตรปิฎกตกแต่ให้ถูกถ้วนบริบูรณ์ ปีนี้จึงสำเร็จ มีพระเจ้าศิริธรรมจักรวรรดิดิลกราชเป็นศาสนูปถัมภก นับเนื่องในอัฐมสังคายนาอีกครั้งหนึ่ง เบื้องหน้าแต่นั้นมาพระเถรานุเถรในชมพูทวีปได้เล่าเรียนสร้างสืบต่อกันมาและท้าวพระยาเศรษฐีคหบดีครุฑาสร้างไว้ใน

⁶ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าในที่นี้จะไม่เน้นถึงการสังคายนาครั้งที่ 6 และ 7 ซึ่งผู้เขียนไม่สามารถสอบทานกับเอกสารอื่นของลังกาได้

เมืองลัมมาทฐิทั้งปวง คือ เมืองไทย ลาว เขมร พม่า มอญ เป็นอักษาลำสมกันอยู่เป็นอันมาก หาทั่วพระยาและสมณผู้ใดที่จะครุทธาสามารถอาจจะชำระพระไตรปิฎกขึ้นไว้ให้บูรณะดูจาท่านแต่ก่อนนั้นมิได้มี...” (ทิพากรวงศ์ 2539, 117) (เน้นโดยผู้เขียนบทความนี้)⁷

นับตั้งแต่ประโยค “พระเถรานุเถรในชมพูทวีป” เป็นต้นไป (ส่วนที่ไม่ได้เน้น) เป็นข้อความนำมาจากประกาศเทวดาครั้งสังคายนาในปี พ.ศ.2331 สำหรับส่วนที่เน้นนั้นน่าจะเป็นส่วนที่ได้รับการเพิ่มเติมในภายหลัง โดยข้อความเดิมของประกาศเทวดาก็คือ “ครั้นพระพุทธศักราชล่วงมาถึง 2000 ปีเศษนั้น พระปริยัติศาสนาอันเปนมูลปรณานิบัติมีคผล ซึ่งพระโมคคัลลิตตเถรเจ้าให้พระเถรานุเถรเจ้าทั้งหลายไปตั้งสาสนาในปัจฉิมชนบท แลพระไตรปิฎกอันพระพุทธโฆษาจารย์เจ้าไปแปลมาแต่ลังกามาไว้ในชมพูทวีป” (สมมติอมรพันธ์ 2508, 302 - 303) แต่ในพระราชพงศาวดารทั้ง 2 ฉบับได้ถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นเรื่องในสมัยพระเจ้าติโลกราชซึ่งไม่มีในประกาศเทวดาฉบับดังกล่าว เป็นไปได้ว่าข้อความข้างต้น (ส่วนที่เน้น) ได้รับการต่อเติมขึ้นภายหลังเมื่อความรู้เกี่ยวกับการสังคายนาครั้งที่ 8 เป็นที่ทราบกันดีแล้ว เว้นแต่เรื่องปีที่กระทำการสังคายนาได้เปลี่ยนจาก พ.ศ. 2027 เป็น 2020 โดยไม่ทราบสาเหตุแน่ชัด⁸ นอกจากนี้ ในสังคีตยวงศ์ (ซึ่งใช้ชินกาลมาลีปกรณ์เป็นต้นแบบ)

⁷ ผู้เขียนใช้เนื้อความจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ส่วนฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์นั้นแม้จะมีการสะกดที่ต่างกันแต่ก็มีเนื้อความเหมือนกัน

⁸ เป็นไปได้ว่าผู้แต่งพระราชพงศาวดารอาจจะคิดว่าการสังคายนาควรอยู่ในปีที่มีการสร้างมหาวิหารใน พ.ศ.2020 มากกว่าการหล่อพระพุทธรูปใน พ.ศ.2027 แต่ประเด็นนี้ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัด

กล่าวเพียงว่ามีการหล่อพระพุทธรูปแล้วจึงมีการชำระอักษรพระไตรปิฎก แต่ในพระราชพงศาวดารทั้ง 2 ฉบับกลับเพิ่มเติมรายละเอียดเข้ามาว่า มีผู้กราบทูลว่าพระไตรปิฎกชำรุดไม่บริบูรณ์ กษัตริย์จึงเห็นว่าต้องมีการ “ชำระพระไตรปิฎกให้บริบูรณ์” การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ที่ล้านนาจึงมีรายละเอียดแบบเดียวกับการสังคายนาครั้งที่ 9

การชำระอักษรในสมัยพระเจ้าติโลกราชซึ่งไม่ถูกนับเป็นการ “สังคายนาพระไตรปิฎก” ในมุมมองของพระภิกษุผู้แต่งคัมภีร์ทางศาสนาของล้านนา ได้เริ่มถูกกล่าวถึงในฐานะของการสังคายนาในหนังสือสังคดียวงศ์ และเริ่มถูกต่อเติมให้มีที่มาที่ไปอย่างเด่นชัดในหนังสือพระราชพงศาวดารทั้ง 2 ฉบับ ต่อมามุมมองดังกล่าวได้ถูกเขียนขึ้นในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ล้านนาผ่านทางพงศาวดารโยนก อันเป็นส่วนหนึ่งของการพยายามเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากมุมมองของส่วนกลางโดยพระยาประกาศกิจกรจักร (แหม่ม บุนนาค) ได้รวบรวมเรียบเรียงขึ้นตีพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณ พ.ศ.2441 - 2442 (ประกาศกิจกรจักร 2516, (ก)) พงศาวดารดังกล่าวได้กล่าวถึงการสังคายนาของล้านนาว่า

“...จุลศักราช 839 ปีวอก นพศก พระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วได้ 2020 พรรษา พระเจ้านครเชียงใหม่ให้ประชุมพระเถรานุเถระมีพระธรรมทินมหาเถร เจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธานการทำสังคายนาชำระคัมภีร์พระไตรปิฎก ณ โพลารามวิหารปีหนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์ นับเป็นอัฐมสังคายนาลำดับที่แปด จึงเฉลิมพระปรมาภิไธยพระเจ้าแผ่นดินว่า พระเจ้าศิริธรรมจักรวดีโลกราชมหาธรรมมิกราช พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่...” (ประกาศกิจกรจักร 2516, 341)

เนื้อความของหลักฐานชิ้นนี้อาจไม่มีความแปลกใหม่เมื่อเทียบกับหลักฐานอื่นที่มีมาก่อน แต่สิ่งที่แตกต่าง คือ พงศาวดารโยนกได้รับการแต่งขึ้นจากส่วนกลางในฐานะของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของทางเหนือซึ่งมีแต่เรื่องราวของอาณาจักรล้านนา เท่ากับว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ได้ถูกบรรจุลงเป็นชุดเหตุการณ์หนึ่งในตำนานฝ่ายเมืองของทางเหนือ เสมือนกับเป็นการเน้นย้ำอย่างสมบูรณ์ว่า “การสังคายนาค้างที่ 8” เป็นความเชื่อของคนล้านนาด้วย ไม่ใช่แค่ความเชื่อของคนรัตนโกสินทร์เพียงฝ่ายเดียว และยังบอกว่าเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นที่มาของพระนาม “พระเจ้าศิริธรรมจักรวัตโลกราชามหาธรรมมิกราช” ต่างจากวรรณกรรมศาสนาชิ้นอื่นที่เอ่ยถึงพระนามนี้มาก่อนการสังคายนาแล้ว นอกจากนี้ ดูเหมือนว่า พ.ศ. 2020 ได้กลายมาเป็นปีที่การทำสังคายนาพระไตรปิฎกอย่างเป็นทางการในปัจจุบัน

จากหลักฐานทั้งหมดที่กล่าวมาพอจะแสดงถึงการสร้างและการเปลี่ยนผ่านทางความคิดที่มีต่อการชำระอักษรพระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเริ่มจากบริบทเล็กๆ ที่ไม่น่าจะสำคัญมากในสายตาของผู้แต่งตำนานทางศาสนาของล้านนา มาสู่การขยายเหตุการณ์และมอบความเป็น “การสังคายนา” ให้โดยผู้แต่งตำนานศาสนาของรัตนโกสินทร์ ต่อมาจึงถูกเพิ่มเติมโครงเรื่องให้มีต้นสายปลายเหตุมีที่มาที่ไปในพระราชพงศาวดาร 2 ฉบับก่อนที่จะถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของพงศาวดารท้องถิ่นฝ่ายเหนือที่แต่งโดยส่วนกลาง

ปัจจุบันหากมีโอกาสได้ไปเยือนพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ บนผนังอาคารด้านหนึ่งจะมองเห็นภาพเขียนที่กล่าวถึงเรื่องราวของการสังคายนาครั้งที่ 8 ที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) และตัวอักษรที่บรรยายถึงความ

ยิ่งใหญ่ของเหตุการณ์ในครั้งนั้น อาจจะยิ่งใหญ่ว่าที่พระภิกษุและชนชั้นนำแห่งอาณาจักรล้านนาในสมัยนั้นรับรู้เสียอีก

บทสรุป

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ในวรรณกรรมทางศาสนาของล้านนานั้นไม่ได้ถูกนับว่าเป็นการสังคายนา แต่เป็นเพียงบริบทเล็กๆ บริบทหนึ่งเพื่อเล่าถึงที่มาที่ไปของพระไตรปิฎก คือ การปฏิสังขรณ์หอไตรในวัดมหาโพธารามในสมัยของพระเจ้าติโลกปนัดดาธิราชหรือพระเมืองแก้วในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ และไม่ปรากฏในเอกสารอื่นของล้านนาเลยทั้งตำนานของทางศาสนจักรและของอาณาจักร เหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏในฐานะของการ “สังคายนา” เป็นครั้งแรกในเอกสารของรัตนโกสินทร์ในช่วงเวลาที่มีการสังคายนาครั้งที่ 9 เพิ่งเสร็จสิ้นไปแล้ว และด้วยมุมมองทางศาสนาซึ่งกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่สำคัญในช่วงเวลาดังกล่าวประกอบกับความซาบซึ้งในการสังคายนาครั้ง พ.ศ. 2331 อาจตรึงอยู่ในความคิดของสมเด็จพระพนรัตน์ผู้แต่งสังคีตยวงศ์จนเกิดการให้ความหมายกับเหตุการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกให้อยู่ในฐานะของการสังคายนา ซึ่งในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการให้ความชอบธรรมกับการสังคายนาครั้งที่ 9 ไปพร้อมกันด้วย หลังจากนั้นความรู้เกี่ยวกับการสังคายนาครั้งที่ 8 ได้ถูกต่อเติมให้มีที่มาที่ไปมากขึ้นในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์และในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

หลังจากที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของส่วนกลางมาโดยตลอด การสังคายนาครั้งที่ 8 ก็ได้ปรากฏอยู่ในตำนานท้องถิ่นของฝ่ายเหนือเป็นครั้งแรกในพงศาวดารโยนก (ซึ่งเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยส่วนกลาง) ตีพิมพ์ครั้งแรกลงในหนังสือพิมพ์ชิรญาณช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 และในปัจจุบันก็เป็นที่รับรู้กันทั่วไปในหมู่คนไทยผู้ศึกษาทางด้านศาสนาว่า ในพุทธศักราช 2020 ในแผ่นดินของพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาเคยมีการสังคายนาพระไตรปิฎกเกิดขึ้นที่วัดมหาโพธาราม เป็นการสังคายนาครั้งแรกในแผ่นดินของประเทศไทยในปัจจุบัน และเป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลก

บรรณานุกรม

- ญาโณทยปกรณ. 2534. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. (งานสมโภช
พระอารามหลวงครบ 205 ปี และงานสมโภชพระสุพรรณบัฏสมเด็จพระ
พระพุฒาจารย์ อุปสมมหาเถระ 2 - 3 มีนาคม พ.ศ. 2534).
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. 2516. หนังสือสำหรับสอบคัดกราช.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน.
- ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง ภาคปริวรรต ลำดับที่ 9. 2519. เชียงใหม่: ภาค
วิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. 2539. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาล
ที่ 1 ฉบับตัวเขียน. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์วิชาการ.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. 2539. การฟื้นฟูอักษรศาสตร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง.
- บำเพ็ญ ระวิน, บรรณาธิการ. 2538. ตำนานวัดป่าแดง. เชียงใหม่: โครงการ
วิจัยคัมภีร์ไบเบิลในภาคเหนือ.
- ประชาภิจักรจักร, พระยา. 2516. พงศาวดารโยนก. กรุงเทพมหานคร:
คลังวิทยา.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 6. 2516. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีเจ้าราชบุตร (วงศ์ถวัน ณ
เชียงใหม่) 12 มกราคม พ.ศ. 2516).

ประชุมศิลปจารึกภาคที่ 7: ประมวลจารึกที่พบในประเทศไทยและต่างประเทศ.
2535. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและ
จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการ
นายกรัฐมนตรี.

ประเสริฐ ณ นคร. 2540. “บทนำเสนอ ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่และ
เชียงตุง.” ใน *วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา*. บรรณาธิการโดย
พรณเพ็ญ เครือไทย. เชียงใหม่: ตรัสวิน.

ประเสริฐ ณ นคร และปวงคำ ด้อยเขียว (ปวิวรรต). 2537. *ตำนานมูลศาสนา
เชียงใหม่และเชียงตุง*. กรุงเทพมหานคร: สมาคมประวัติศาสตร์.

พนรัตน์, สมเด็จพระ. 2536. *วรรณกรรมรัตนโกสินทร์ เล่ม 3 (สังคีตยวงศ์)*.
กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

พรณเพ็ญ เครือไทย, บรรณาธิการ. 2540. *วรรณกรรมพุทธศาสนาใน
ล้านนา*. เชียงใหม่: ตรัสวิน.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. 2542. กรุงเทพมหานคร:
กรมศิลปากร.

พุทธญาณ, พระ และพุทธพุกาม, พระ. 2530. *ตำนานมูลศาสนา*.
กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

พุทธพุกาม, พระ. 2518. *ตำนานมูลศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
พระจันทร์. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเดช
สนิทวงศ์ วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2518).

รัตนปัญญาเถระ, พระ. 2510. *ชินกาลมาลีปกรณ์*. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์
ครั้งที่ 2. พระนคร: มิตรนราการพิมพ์. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์แก่นายกี
นิมมานเหมินท์ เนื่องในวันเปิดตึกคนไข้พิเศษ “นิมมานเหมินท์ -
ชุติมา” โรงพยาบาลเชียงใหม่ วันที่ 12 พฤษภาคม 2510).

_____. *ชินกาลมาลินี*. ร.ศ.127. แปลโดย พระพจนานิคม. พระนคร:
ม.ป.ท. (พิมพ์ทูลเกล้าถวายแด่เจ้าในงานพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าศรีรังษีวัชรเดช นายร้อยตรีในกรมทหารบก และศพ
แม่ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
วันที่ 31 มกราคม ร.ศ.127).

วรรณภา ฦ สงขลา และรำพึง ปุณณลิมปกุล. 2530. “จิตรกรรมฝาผนัง
บันทึกเรื่องการสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดมหาพฤฒาราม.”
ศิลปากร 31(กรกฎาคม - สิงหาคม): 49 - 54.

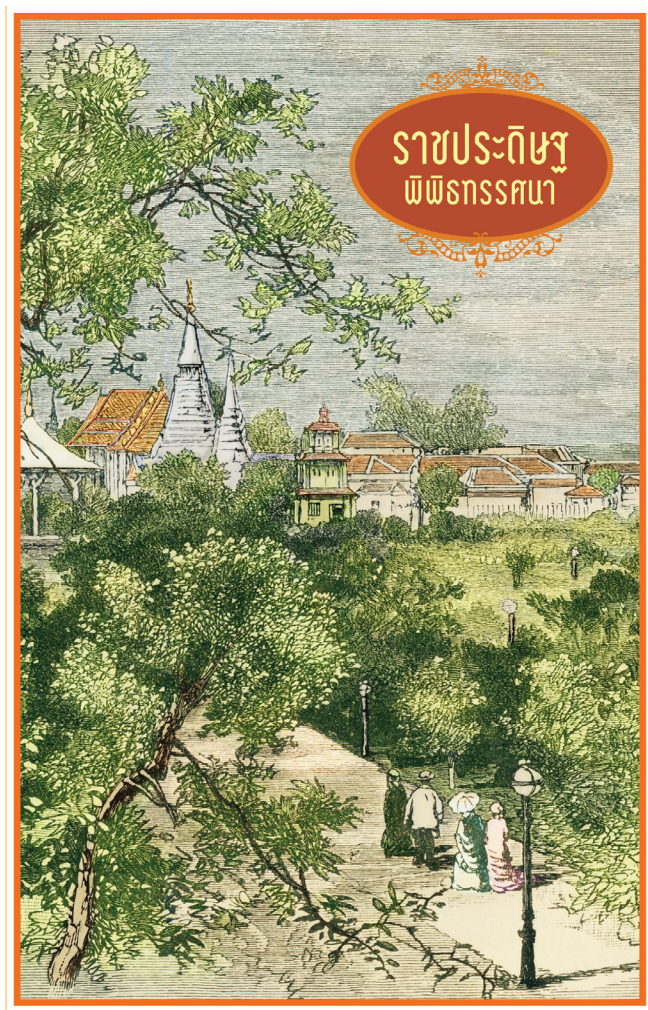
วิเชียรปรีชา, พระ. 2474. *พงศาวดารเหนือ*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณ
พิพรรฒธนากร.

- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2525. *ตำนานลืบทหาราชวงศ์
เล่ม 2*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม.
- สมมติอมรพันธ์, กรมพระ. 2508. *ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 1*.
กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา.
- สายชล สัตยานุรักษ์. 2546. *พระพุทธรูปศาสนากับแนวคิดทางการเมืองใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.2325 -
2352)*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์. 2514.
ตำนานเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายก
รัฐมนตรี.
- สุภาพรณ ฦ บางช้าง. 2529. *วิวัฒนาการงานเขียนบาลีในประเทศไทย*.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. 2533. *วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตันตปิฎกที่แต่ง
ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: เงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรัสวดี อ๋องสกุล, ปรีวรรต. 2539. *พื้นเมื่อน่าน ฉบับวัดพระเกิด*.
บรรณาธิการโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์
วิชาการ.

Davids, T.W. Rhys, and William Stede. 1972. *The Pali-Text Society's Pali-English Dictionary*. London: The Pali Text Society.

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สยาม ภัทรานุประวัติ ภาควิชาภาษา
ไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำหรับความเอื้อเฟื้อ
ข้อมูลและเอกสารต่างๆ ในช่วงเวลานั้น และขอบคุณอาจารย์พิชญา
สุมจินดา ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่ให้โอกาสในการนำเสนอรายงานชิ้นนี้อีกครั้ง อย่างไรก็ตาม ความ
ผิดพลาดทั้งหมดผู้เขียนขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

ผู้เขียน พิษญา สุ่มจินดา พิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช 2555 จำนวนหน้า 306 หน้า
 ราคา 350 บาท จัดพิมพ์โดย วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร ISBN
 978-974-02-1023-8